

УДК 336.767.017.2 +332.1

JEL Classification Code G29, J51, R21

Л. О. Шкварчук¹, Р. А. Слав’юк²

Національний університет “Львівська політехніка”,

¹ кафедра фінансів,

² кафедра підприємництва та екологічної експертизи товарів

ПОПИТ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

<http://doi.org/10.23939/semi2020.02.106>

© Шкварчук Л. О., Слав’юк Р. А., 2020

Наведено методику регіонального оцінювання попиту домогосподарств на фінансові послуги. Методом *K-середніх* здійснено кластеризацію областей України за обсягами попиту домогосподарств на фінансові послуги. Виявлено, що попит домогосподарств на фінансові послуги у регіональному аспекті розподілено за законом Пуассона. Ідентифіковано регіони із домогосподарствами-донорами та регіони з домогосподарствами-реципієнтами за обсягами та видами фінансових послуг. Доведено, що характер розподілу регіонів не залежить від рівня доходів домогосподарств та величини валового регіонального продукту.

Ключові слова: попит на фінансові послуги; регіональний розподіл попиту на фінансові послуги; вхідні грошові потоки; вихідні грошові потоки домогосподарств.

Постановка проблеми

Оцінювання попиту домогосподарств на фінансові послуги у регіональному аспекті є важливим елементом емпіричних досліджень, які здійснюють учені та практики. Актуальність таких досліджень пояснюється їх високою значущістю із позиції як надавачів фінансових послуг, так і місцевих та державних органів влади. У першому випадку результати відповідного оцінювання кладуть в основу прийняття рішення про доцільність розширення чи згортання мережі фінансових установ на основі планування їхніх потенційних доходів та витрат. Особливої актуальності проблема оцінювання попиту на фінансові послуги набуває у кризовій ситуації, адже, як слушно зауважують І. Ю. Кондрат та Н. Б. Ярошевич (2020), надзвичайні обставини спонукають фінансові установи до модернізації взаємодії із клієнтами [6].

Для органів влади дослідження попиту домогосподарств на фінансові послуги важливе з погляду оцінювання фінансових ресурсів регіону, схильності населення до заощаджень, а відтак можливостей активізації інвестиційної діяльності суб’єктів економіки. Адже, як зазначають О. І. Гонта та В. М. Дубина (2017), позитивний вплив ринку фінансових послуг на національну економіку, “насамперед, обумовлений його здатністю сприяти формуванню кредитних та інвестиційних ресурсів у межах національної економіки, які сприяють її розвитку і стають тригером розвитку низки інших ключових економічних процесів, що у підсумку дозволяють національній економічній системі перейти на новий, якісний рівень свого функціонування” [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Оцінювання попиту домогосподарств на фінансові послуги – складне завдання. Це пов’язано із нерозв’язаністю проблем – як методологічних, так і прикладних. Насамперед у науковій та методичній літературі відсутній єдиний підхід до трактування відповідного поняття та його елементів.

Згідно із Законом, фінансова послуга – це операція із фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [9]. Як зазначають правознавці, “ключовим компонентом легальної дефініції, що розкриває сутність поняття фінансової послуги, є здійснення операцій з фінансовими активами” [10]. Проте визначення фінансових активів чинне законодавство не містить, натомість передбачає лише перерахування об’єктів, що належать до фінансових активів. Це: кошти, цінні папери, боргові зобов’язання та право вимоги боргу, що не зараховані до цінних паперів [9]. Відтак, як справедливо вказує О. Р. Шевчук (2012), “у працях вітчизняних науковців часто використовуються, без жодної аргументації або визначення, категорії “фінансова послуга” та “ринок фінансових послуг” [11]. С. М. Еш зауважує, що “особливості фінансової послуги полягають у тому, що вони відмінні від сфери матеріального виробництва, залежать від попиту і пропозиції при ціноутворенні, від мікро- та макрофакторів (рівень життя, заробітна плата, ..., національна психологія тощо)” [5].

Недоліки методологічної інтерпретації поняття “фінансова послуга” обмежують практичні можливості розрахунку величини попиту суб’єктів економіки на відповідні послуги. Відтак, жодна інформаційна агенція в Україні не оприлюднює аналогічні показники ні за суб’єктами, ні за видами послуг. Відсутні зазначені оцінки й у звітах Держстату України, НБУ чи Нацкомфінпослуг. Також уникають використання цих показників і вітчизняні учені, обмежуючись загальним поняттям попиту та його детермінантів. З урахуванням усього зазначеного вище є підстави стверджувати, що проблема оцінювання попиту домогосподарств на фінансові послуги в Україні малодосліджена. Ще менш розробленим елементом цієї проблематики є регіональний розподіл попиту домогосподарств на фінансові послуги. У межах цього напряму А. М. Ніколаєва зазначає, що “ринок фінансових послуг є важливою складовою сфери послуг регіону та одним з елементів соціально-економічної системи регіону, де здійснюється купівля – продаж, розподіл і перерозподіл фінансових активів країни між сферами економіки” [8]. З. А. Мацук зауважує, що оцінка того, наскільки населення країни охоплене фінансовими послугами, важлива з позиції урахування потенційних інвестиційних можливостей останніх [7].

Постановка цілей

Мета статті – оцінювання особливостей регіонального розподілу попиту домогосподарств на фінансові послуги та ідентифікація факторів і характеристик відповідного розподілу.

Виклад основного матеріалу

Вирішення методологічної проблеми оцінювання елементів попиту домогосподарств на фінансові послуги побудовано на інформаційній базі Держстату України щодо соціально-демографічних характеристик домогосподарств. У межах цих даних використано показники витрат та ресурсів домогосподарств за регіонами. Періодом дослідження вибрано 2017–2018 рр., оскільки лише упродовж цих років збирали та оприлюднювали відповідну статистичну інформацію.

Фінансові послуги, доступні для будь-якого суб’єкта економіки, залежно від напряму руху грошових потоків умовно можна розділити на дві групи: 1) вхідні, які забезпечують приріст фінансових ресурсів суб’єкта; 2) вихідні, які спричиняють приріст його фінансових витрат. Відповідно до даних, які групує та оприлюднює Держстат, до першої групи належать вхідні грошові потоки, які обліковують за статтею “Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги”. До другої – “Купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків” [4]. Суму вартості таких операцій за певний календарний період можна вважати еквівалентом обсягу спожитих домогосподарством фінансових послуг. Використання такого підходу спричиняє певні неточності розрахунку, оскільки не враховує обсягів використання домогосподарствами послуг, наприклад, страхових компаній або недержавних пенсійних фондів. У попередніх наших дослідженнях доведено, що основну частку послуг, які купують домогосподарства на фінансовому ринку, надають банківські

установи [12]. Саме на врахуванні цього елемента попиту домогосподарств побудоване статистичне спостереження Держстату. Ґрунтуючись на цьому, вважаємо похибку розрахунку величини попиту домогосподарств на фінансові послуги, які застосовуватимемо у дослідженні, незначною. Крім того, оскільки у межах регіонального аспекту використано єдиний підхід до підрахунку, то на висновки щодо особливостей регіонального розподілу відповідних характеристик попиту вибраний метод розрахунку не впливає.

В Україні попит домогосподарств на фінансові послуги характеризується певною регіональною варіативністю. Такий висновок зроблено на основі даних, наведених на рис. 1.

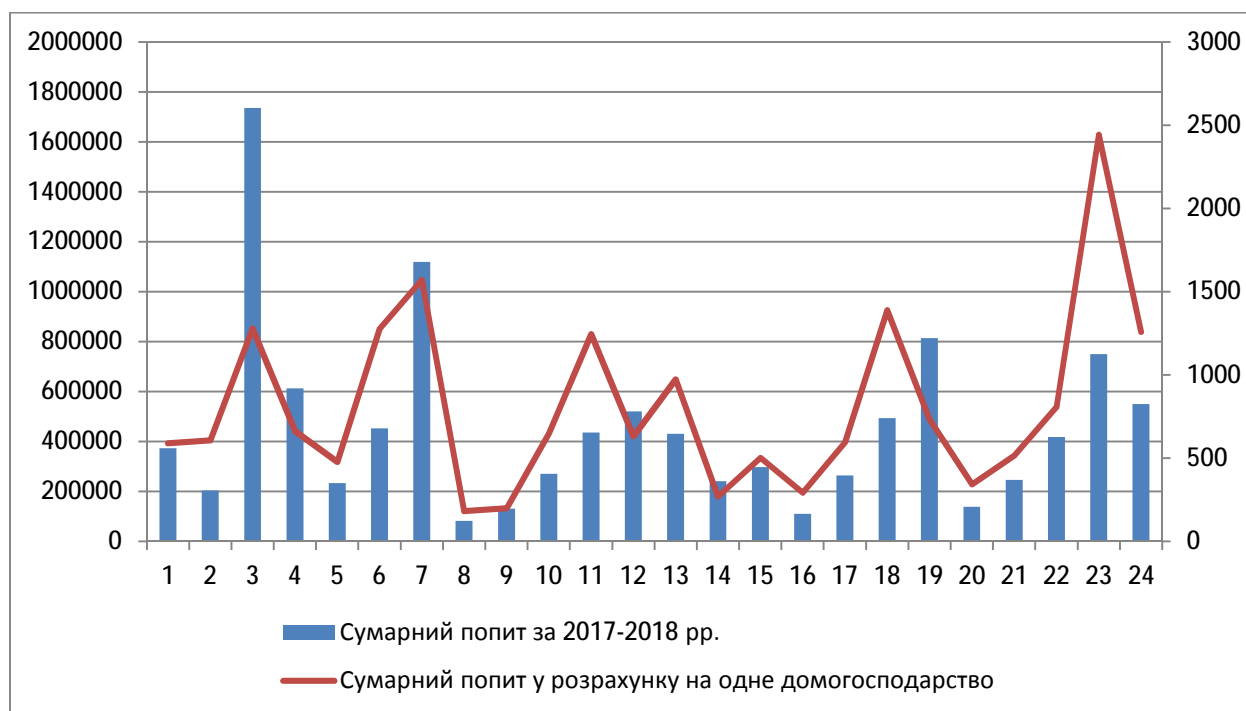

Рис. 1. Регіональний розподіл обсягу фінансових послуг, спожитих домогосподарствами у 2017–2018 рр.

*Складено за даними Держстату [4].

Найбільший обсяг фінансових послуг упродовж 2017–2018 рр. надано у Дніпропетровській обл. (регіон 3) та Запорізькій обл. (регіон 7) – 1,74 млрд грн та 1,12 млрд грн відповідно (рис. 1). Проте за показником обсягу послуг у розрахунку на одне домогосподарство лідером є Чернівецька обл. (регіон 23), а друге місце належить тій самій Запорізькій обл. (регіон 7) – 2443,51 грн та 1572,51 відповідно.

Розрахунки показали, що у середньому обсяг споживання фінансових послуг домогосподарствами за 2017–2018 рр. зріс із 204,16 млн грн до 251,38 млн грн (на 23,13 %), що у розрахунку на одне домогосподарство становило 370,1963 та 443,10 грн відповідно.

У 2018 р. у 58,33 % регіонів (14 із 24) обсяг спожитих фінансових послуг у розрахунку на одне домогосподарство був менший, ніж середнє значення у країні. У 2017 р. цей показник мав таке саме значення (58,33 %), проте склад відповідно групи на 28,57 % був іншим. Це дає нам підстави говорити про порівняно високу стабільність групи регіонів з низькими обсягами попиту на фінансові послуги. А переважання таких регіонів у загальній їх кількості свідчить про загальний невисокий попит домогосподарств на фінансові послуги.

Для групування областей за рівнем попиту на фінансові послуги використаємо кластерний аналіз, який дає змогу розподілити вибірку регіонів на декілька груп за досліджуваною ознакою, оцінити групування змінних та регіонів. У результаті такого аналізу виявлено, які регіони схожі за

обсягом попиту домогосподарств на фінансові послуги у розрахунку на одне домогосподарство. Класифікацію регіонів здійснено за методом *K-середніх* (дисперсійний аналіз навпаки). Розрахунки, виконані із використання програмного продукту *StatSoft Statistica 7.0*, дали можливість виділити три кластери регіонів за аналізованою ознакою:

- кластер I – регіони із низьким рівнем попиту домогосподарств на фінансові послуги. До цього кластера входять 14 (58,33 %) регіонів України (див. табл. 1);
- кластер II – регіони із середнім рівнем попиту домогосподарств на фінансові послуги. До цього кластера входять 9 (37,5 %) регіонів;
- кластер III – регіони із високим рівнем попиту домогосподарств на фінансові послуги. До цього кластера входить 1 (4,17 %) регіон.

Таблиця 1

Кластери регіонів України за обсягом попиту домогосподарств на фінансові послуги методом *K-середніх*

Кластер I (14)		Кластер II (9)		Кластер III (1)
Вінницька	Волинська	Дніпропетровська		Чернівецька
Донецька	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	
Івано-Франківська	Київська	Луганська	Миколаївська	
Кіровоградська	Львівська	Тернопільська	Харківська	
Одеська	Полтавська	Черкаська	Чернігівська	
Рівненська	Сумська			
Херсонська	Хмельницька			

Джерело: складено на основі розрахунків авторів.

Відповідно до отриманих результатів, у регіонах кластера I спостерігаються найнижчі значення обсягу попиту домогосподарств на фінансові послуги за обома елементами (фінансовими послугами, які зумовлюють зростання як вхідних, так і вихідних грошових потоків). До кластера II зараховано регіони, у яких вищий попит на послуги, які зумовлюють зростання вихідних грошових потоків (наприклад, депозитні). До кластера III належить єдиний регіон країни, у якому попит домогосподарств за обома елементами вищий, ніж у середньому в країні.

Отримані у результаті кластерного аналізу дані не дають можливості комплексно оцінити характер зміни попиту. Очевидно, що хоч виділення лише трьох груп кластерів і має певні практичні переваги (зручність та простота), проте не свідчить про критерії розмежування регіонів. Для вирішення цієї проблеми доцільно здійснити дрібніше групування та на його основі оцінити вид розподілу регіонів України. Розрахунки виконаємо за даними про обсяг спожитих фінансових послуг на одне домогосподарство за регіонами в 2017–2018 рр. У табл. 2 наведено результати розрахунків показників, що дають загальну інформацію про особливості розподілу попиту домогосподарств на фінансові послуги за регіонами. Відповідно до них найчастіше значення ряду розподілу – 491,75. Тобто річний обсяг фінансових послуг у розмірі 245,88 грн ($491,75/2=245,88$) вважається достатнім для більшості домогосподарств в Україні, незалежно від регіону. Цю величину можна використовувати як початкову межу прогнозування обсягів річного споживання фінансових послуг під час прогнозування за реалістичного сценарію розвитку.

У 25 % регіонів річні обсяги фінансових послуг, що використовують домогосподарства, менші за 213,77 грн ($Q_1 427,545/2=213,77$), але в інших 25 % регіонів річні обсяги наданих послуг перевищують значення 588,10 грн ($Q_3 1176,2/2=588,1$). У 10 % регіонах річні обсяги спожитих фінансових послуг менші за 139,81 тис грн, ще у 10 % регіонів – більші ніж 750,46 грн. У решті 80 % регіонів – коливаються у межах від 139,81 тис грн до 750,46 грн. Загалом різниця використання відповідних послуг у регіонах із найменшим обсягом (Івано-Франківська обл.) та найбільшим (Чернівецька обл.) становить 1131,5 грн у річному вимірі.

**Показники центру розподілу регіонів
за обсягом використаних фінансових послуг на одне домогосподарство**

№ з/п	Показники	Значення
1	Середня зважена (вибіркова середня)	840,5
2	Мода	491,75
3	Медіана	709,17
4	Квартелі: Q_1 Q_3	427,545 1176,2
5	Розмах варіації	2263
6	Середнє квадратичне відхилення	496,87
7	Середнє лінійне відхилення	397,38
8	Коефіцієнт варіації, %	59,12
9	Лінійний коефіцієнт варіації, %	47,28
10	Відносний показник квартельної варіації, %	60,29
11	Коефіцієнт осциляції, %	269,24
12	Коефіцієнт асиметрії	1,03

Про нерівномірність обсягів використання фінансових послуг у різних регіонах свідчить той факт, що значення кожного регіону відрізняється від іншого в середньому на 397,75 грн або 198,875 грн у річному вимірі. Проте, оскільки розраховане значення коефіцієнта варіації v потрапляє в інтервал $30\% < v < 70\%$, то варіація помірна.

Вважають [1], що коректнішим є використання числових характеристик, обчислених за згрупованими даними, тому подальші розрахунки виконаємо за даними, об'єднаними у п'ять інтервалів (див. дані табл. 3):

- I_1 – дуже низький попит домогосподарств на фінансові послуги;
- I_2 – низький попит;
- I_3 – середній попит;
- I_4 – високий попит;
- I_5 – дуже високий попит домогосподарств на фінансові послуги.

Таблиця 3

Результати розрахунку згрупованих даних попиту

№	Показник	Значення
1	Початок інтервалу	181,9
2	Кінець інтервалу	2443,51
3	Кількість інтервалів:	5
4	Інтервал 1 (I_1)-----181–633	11
5	Інтервал 2 (I_2) 634–1085	6
6	Інтервал 3 (I_3) 1086–1537	5
7	Інтервал 4 (I_4) 1537–1989	1
8	Інтервал 5 (I_5) 1990–2444	1
9	Медіанний інтервал	181–633

Медіанним є інтервал 181–633, оскільки саме йому відповідає найбільша частота (11 регіонів).

Проведемо перевірку гіпотез про тип розподілу:

- H_1 – гіпотеза, що попит домогосподарств на фінансові послуги у регіональному розрізі (X) розподілений за нормальним законом;

- H_2 – гіпотеза, що попит домогосподарств на фінансові послуги у регіональному аспекті (X) розподілений за законом Пуассона;

- H_3 – гіпотеза про показовий розподіл генеральної сукупності.

Гіпотезу H_1 перевірено за допомогою критерію узгодженості Пірсона. Оскільки статистика Пірсона вимірює різницю між емпіричним і теоретичним розподілами, то умовою підтвердження висунутої гіпотези є її мале значення. На основі розрахунків, проведених за допомогою програми Excel Microsoft, отримано емпіричне значення критерію Пірсона $K_{cn} = 7,7016$. Критичне значення критерію (K_{kp}), визначене за таблицями розподілу χ^2 та заданими значеннями s , k (кількість інтервалів), $r=2$ (параметри x_{cp} і s оцінено за вибіркою), становить $K_{kp} = \chi^2(5-2-1; 0.05) = 5,99146$.

Розрахункове значення статистики Пірсона потрапляє у критичну область: $K_{cn} > K_{kp}$, тому є підстави відкинути гіпотезу H_1 . Дані вибірки розподілено не за нормальним законом.

За проведеними розрахунками отримано значення статистики Пірсона:

$K_{cn} = 0$. Граничне значення критичної області, знайдене за таблицею, становить:

$K_{kp}(0,05; 3) = 7,81473$.

Розрахункове значення статистики Пірсона не потрапляє у критичну область: $K_{cn} < K_{kp}$, тому немає підстав відкидати гіпотезу H_2 . Справедливе припущення про розподіл Пуассона даних вибірки.

Для гіпотези H_3 :

Значення статистики Пірсона $K_{cn} = 5,14$.

Граничне значення критичної області $K_{kp}(2; 0,05) = 5,9915$.

Розрахункове значення статистики Пірсона не потрапляє у критичну область: $K_{cn} < K_{kp}$, тому немає підстав відкидати гіпотезу H_3 . Справедливе припущення про те, що дані вибірки підпорядковані рівномірному закону.

Виконані розрахунки засвідчили, що попит домогосподарств на фінансові послуги за регіонами України відповідає розподілу Пуассона, відповідно до якого найбільша кількість регіонів належить до групи регіонів із дуже низьким та низьким попитом. Високий та дуже високий попит у розрахунку на одне домогосподарство характерний лише для 8 % регіонів (дві області (по одній у кожній групі): Запорізька та Чернівецька обл. відповідно).

Для формування загальних мікро- та макрофінансових рішень отриманих значень недостатньо. Тому ми оцінили розподіл загального попиту домогосподарств на фінансові послуги за регіонами, а також виокремили регіони з домогосподарствами-донорами та домогосподарствами-реципієнтами. Регіони із домогосподарствами-донорами – це області, у яких переважає попит домогосподарств на фінансові послуги, що забезпечують приріст фінансових витрат суб'єкта. Регіони з домогосподарствами-реципієнтами – це області, у яких переважає попит на фінансові послуги, що зумовлюють приріст фінансових ресурсів домогосподарств.

Відповідно до даних рис. 2, лише 1/3 регіонів належать до групи із домогосподарствами-реципієнтами: Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Одеська, Полтавська, Херсонська та Хмельницька області. Домогосподарства у цих регіонах загалом у 2017–2018 рр. більшою мірою користувалися послугами як позичальники. Натомість 2/3 регіонів (решта областей) належать до групи із домогосподарствами-донорами: за обсягами споживання у домогосподарств був більший попит на послуги, пов'язані із вкладенням вільних фінансових ресурсів. Варто вказати на наявність регіону – абсолютного реципієнта (Івано-Франківська область), у якому домогосподарства користувались лише послугами щодо використання заощаджень та позик (виступали позичальниками).

Нерівномірність попиту домогосподарств на різні за характером грошового потоку фінансові послуги з практичного погляду дає можливість оцінити регіони із порівняно дешевими та дорогими фінансовими ресурсами. Загалом різниця у елементах попиту в регіонах із домогосподарствами-реципієнтами коливається від 22 % (Одеська обл.) до 100 % (Івано-Франківська обл.). У регіонах із домогосподарствами-донорами відповідна різниця більша: від 22 % (Рівненська обл.) до 345 % (Черкаська обл.). У цій групі в чотирьох регіонах (16,67 %) обсяги спожитих фінансових послуг, спрямованих на вкладення фінансових ресурсів, у два і більше рази перевищують обсяги спожитих послуг зі зворотними грошовими потоками: за зростанням – Миколаївська, Волинська, Луганська та Черкаська обл. У таких регіонах домогосподарства є активними інвесторами, а отже, доступність фінансових ресурсів для суб'єктів економіки у таких регіонах вища.

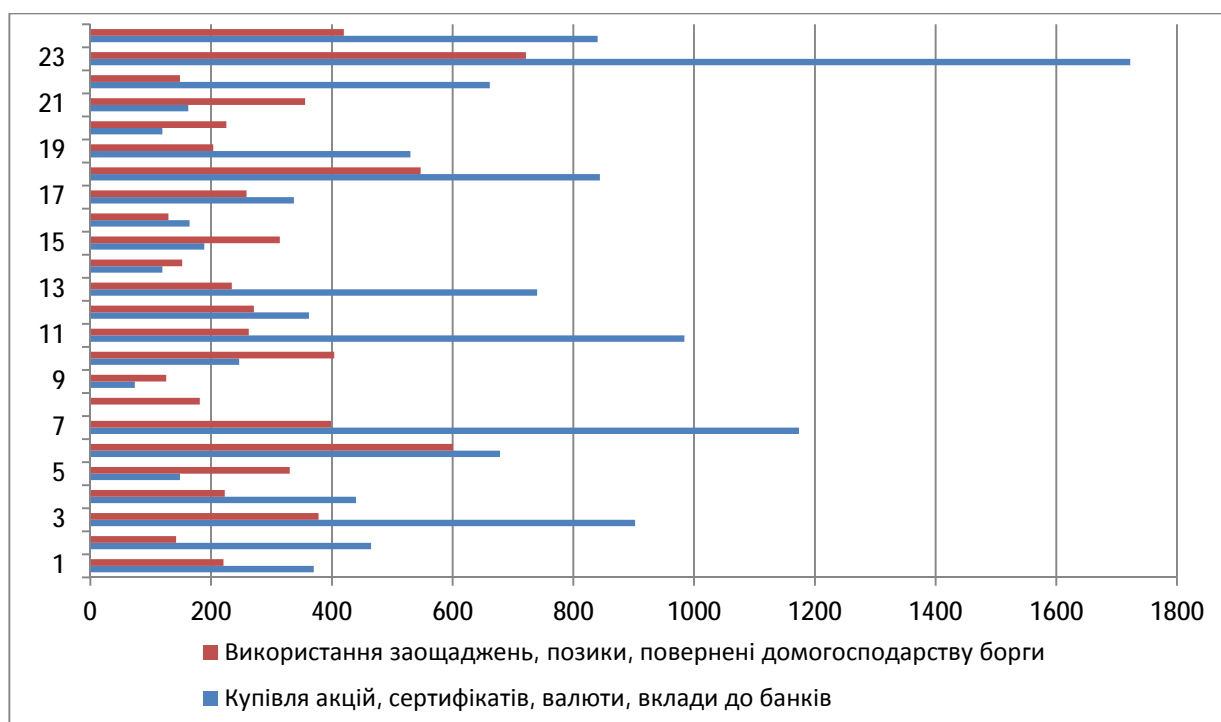

Рис. 2. Регіональна структура використаних домогосподарствами фінансових послуг за елементами у 2017–2018 рр.

Джерело: побудовано за даними Держстату [4].

Обсяги попиту домогосподарств на фінансові послуги не залежать ні від рівня доходу домогосподарств, ні від рівня валового регіонального продукту. Такий висновок зроблено на основі розрахунків коефіцієнтів кореляції σ_{dd} та σ_{dk} , які відображають взаємозв'язок загальних доходів домогосподарств (D) у середньому за місяць у розрахунку на одне господарство та обсягу витрат домогосподарств за елементом “Купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків” (L) та доходів за елементом “Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги” (K), а також коефіцієнтів кореляції σ_{pd} та σ_{pk} , які відображають взаємозв'язок валового регіонального продукту (P), обсягом витрат домогосподарств за елементом “Купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків” (L) та доходів за елементом “Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги” (K) відповідно. Значення розрахованих відповідних коефіцієнтів не перевищує 0,32, що свідчить про відсутність зв'язку між аналізованими показниками (див. дані табл. 3).

Таблиця 3

Розрахункові значення результатів кореляційного аналізу

Роки	σ_{dd}	σ_{dk}	σ_{pd}	σ_{pk}
2017	-0,04	0,32	-0,10	-0,021
2018	0,10	0,24	-0,24	-0,17

Джерело: розрахунки авторів за даними Держстату [3, 4].

За низької абсолютної залежності зазначених показників попит домогосподарств на фінансові послуги та валовий регіональний продукт змінюються у протилежних напрямках. Крім того, в 2017 р. обсяги операцій щодо купівлі акцій, сертифікатів, валюти та вкладів до банків змінювались у протилежних напрямках щодо доходів домогосподарств, що підтверджує наш попередній висновок про незалежність попиту домогосподарств на фінансові послуги від рівнів доходів домогосподарств та регіонів.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведені дослідження показали певну регіональну варіативність рівня попиту домогосподарств на фінансові послуги в Україні. Загалом більшість областей належать до регіонів із низькими показниками попиту, а характер розміщення регіонів підпорядкований розподілу Пуассона.

У домогосподарствах переважає попит на фінансові послуги, які зумовлюють зростання необхідних грошових потоків (посередницькі операції щодо вкладення фінансових ресурсів). Розподіл регіонів за рівнем попиту не залежить від основних макроекономічних показників, що свідчить про наявність певних неекономічних факторів спонукання до відповідного розподілу регіонів.

1. Айвазян С. А., Мхитарян В. С. (2008). Прикладная статистика и основы эконометрики. М.: ЮНИТИ, 1022 с.
2. Гонта О. І., Дубина М. В. (2017). Особливості впливу ринку фінансових послуг на розвиток національної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, № 6(3), С. 94–100.
3. Державна служба статистики (2020)а. Валовий регіональний продукт 2004–2019 рр. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Дата звернення 09.09.2020 р.
4. Державна служба статистики (2020)в. Витрати і ресурси домогосподарств України по кожному регіону. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Дата звернення 09.09.2020 р.
5. Еш С. М. (2011). Роль ринку фінансових послуг у підвищенні конкурентоспроможності фінансового ринку України. *Формування ринкових відносин в Україні*, № 12, С. 92–97.
6. Кондрат І. Ю., Ярошевич Н. Б. (2020). Модернізація взаємодії страхових компаній з клієнтами в умовах пандемії коронавірусу. *Управління інноваційним процесом в Україні: розвиток співпраці: тези доповідей VIII Міжнародної наук.-практ. конференції. Національний університет "Львівська політехніка" (Львів, 18–20 червня 2020 р.)*, С. 103–104. Available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/53749>
7. Мацук З. А. (2018). Оцінка регіонального розподілу фінансових послуг інститутів спільного інвестування в Україні. *Економіка та держава*, № 11, С. 55–60. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.11.55
8. Ніколаєва А. М. (2017). Роль ринку фінансових послуг у соціально-економічному розвитку регіонів: теоретичний аспект. *Економічний форум*, № 2, С. 318–326.
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-ІІ (зі змінами та доповненнями). Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_12_02/T012664.html (дата звернення 1.09.2020 р.)
10. Солошкіна І. В. (2013). Фінансові послуги як правова категорія: поняття, суттєві сторони та інші ознаки. *Форум права*, № 4, С. 388–394.
11. Шевчук О. Р. (2012). Доктринальні підходи до визначення правового змісту та класифікації фінансових послуг. *Адвокат*, № 11, С. 27–30.
12. Shkvarchuk L., Slav`yuk R. (2019). The Financial Behavior of Households in Ukraine. *Journal of Competitiveness*, 11(2), pp. 144–159. doi.org/10.7441/joc.2019.03.09

1. Aivazyan S. A., Mkhitarayan V. S. (2008). Prikladnaya statistika i osnovy econometрики [Applied statistics and basics of econometrics]. М., 1022 p. (In Russian).
2. Honta O. I., Dubyna M. V. (2017). Osoblyvosti vplyvu rynku finansovyph posluh na rozvytok natsionalnoyi ekonomiky [Features of the influence of the financial services market on the development of the national economy]. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences*, No. 6 (3), pp. 94–100 (In Ukrainian).
3. State Statistics Service of Ukraine (2020)а. Valovyyu regionalnyu produkt 2004–2019 [Gross regional product in 2004–2019]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 09.09.2020).
4. State Statistics Service of Ukraine (2020)б. Vytraty I resursy domogospodarstv Ukrainy po kognomu regioni [Costs and resources of Ukrainian households in each region]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 09.09.2020). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 09.09.2020).
5. Esh S. M. (2011). Rol rynku finansovyph posluh u pidvyschenni konkurentospromoghnosti finansovoho rynku Ukrainy [The role of the financial services market in increasing the competitiveness of the financial market of Ukraine]. *Formation of market relations in Ukraine*, No. 12, pp. 92–97 (In Ukrainian).
6. Kondrat I. Yu., Yaroshevich N. B. (2020). Modernizacia vzaemodiyi strahovyph kompaniy z klientamy v umovaph pandemiyi koronavirusu [Modernization of insurance companies' interaction with clients in the context of the coronavirus pandemic]. *Management of the innovation process in Ukraine: the development of cooperation: thesis of the VIII International Scientific and Practical Conference. Lviv Polytechnic National University (Lviv, June 18–20, 2020)*, pp. 103–104. Retrieved from: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/53749> (In Ukrainian).
7. Matsuk Z. (2018). Otsinka regionalnoho rozpodilu finansovyph posluh instytutiv spilnoho investyvannia [Evaluation of the regional distribution of the collective investment funds' financial services in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, Vol. 11, pp. 55–60. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.11.55 (In Ukrainian).

8. Nikolaieva A. M. (2017). Rol rynku finansovyph posluh u socilno-ekonomichnomu rozvytku regioniv: teoretychnyy aspekt [The role of the financial services market in the socio-economic development of regions: a theoretical aspect]. *Economic forum*, No. 2, pp. 318–326 (In Ukrainian).

9. Pro finansovi posluhy ta derghavne reguliuvannia rynkiv finansovyh poslyh [About financial services and state regulation of financial services markets]. Law of Ukraine from 12.07.2001, No. 2664-II (with changes and additions) Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_12_02/T012664.html (accessed 1.09.2020 p.)

10. Soloshkina I. V. (2013). Finansovi posluhy yak pravova kategoriia: poniattia? Suttievi storony ta inshi oznaky [Financial services as a legal category: concepts, significant aspects and other features]. *Law Forum*, No. 4, pp. 388–394 (In Ukrainian).

11. Shevchuk O. R. (2012). Doktrynalni pidhody do vyznachennia pravovoho zmisty ta klasyfikatsiy finansovyh posluh [Doctrinal approaches to determining the legal content and classification of financial services]. *Lawyer*, No. 11, pp. 27–30 (In Ukrainian).

12. Shkvarchuk L., Slav'yuk R. (2019). The Financial Behavior of Households in Ukraine. *Journal of Competitiveness*, 11(2), pp. 144–159. doi.org/10.7441/joc.2019.03.09 (In English).

L. Shkvarchuk¹, R. Slav'yuk²

Lviv Polytechnic National University,

¹ Department of Finance,

² Department of Entrepreneurship and Environmental Product Expertise

HOUSEHOLD DEMAND FOR FINANCIAL SERVICES: REGIONAL ASPECT

© Shkvarchuk L., Slav'yuk R., 2020

The purpose of this paper is to evaluate the features of the regional distribution of households demand for financial services and identification of factors and characteristics of such distribution. The authors undertook to fulfill this aim by dividing all regions in Ukraine into regions with household-donors and household-recipients. First of them are characterized by the predominance of household demand for financial services, which provide an increase in their financial costs. In Ukraine, 2/3 of the regions belong to the group of donor households. The rest belong to the group of regions with recipient households. In these regions, the demand for financial services, which causes an increase in financial resources of households, prevails. The analysis is based on data from the State Statistics Service of Ukraine and encompasses the period of 2017–2018.

The *k*-means method was used to cluster the regions. The cluster, which brings together regions with a low overall description of households demand for financial services, is the largest. This place includes 14 (58.33 %) of regions. The smallest is the cluster, which brings together regions with high household demand for financial services. It includes only 1 (4.17 %) region of Ukraine. Based on this, the authors concluded that household demand for financial services was generally low.

The authors tested the hypothesis about the type of distribution. It is proved that the demand of households for financial services in the regional context is distributed according to Poisson's law. According it high and very high demand per household is typical for only 8 % of regions. The annual volume of financial services in the amount of UAH 245.88 is considered sufficient for most households in Ukraine, regardless of the region.

The authors calculated the correlation coefficients between the volume of financial services used by households and the level of their income. Correlation coefficients were also calculated between the volume of household demand for financial services in a particular region and the value of gross regional product. Based on these calculations, the authors concluded that the volume of household demand for financial services does not depend on the level of household income or the level of gross regional product. This indicates the presence of certain non-economic factors that determine the distribution of regions according to the level of household demand for financial services. This indicates the presence of certain non-economic factors that determine the distribution of regions according to the level of household demand for financial services.

Key words: demand for financial services; demand for financial services in the regional context; input pecuniary streams; output pecuniary streams of households.